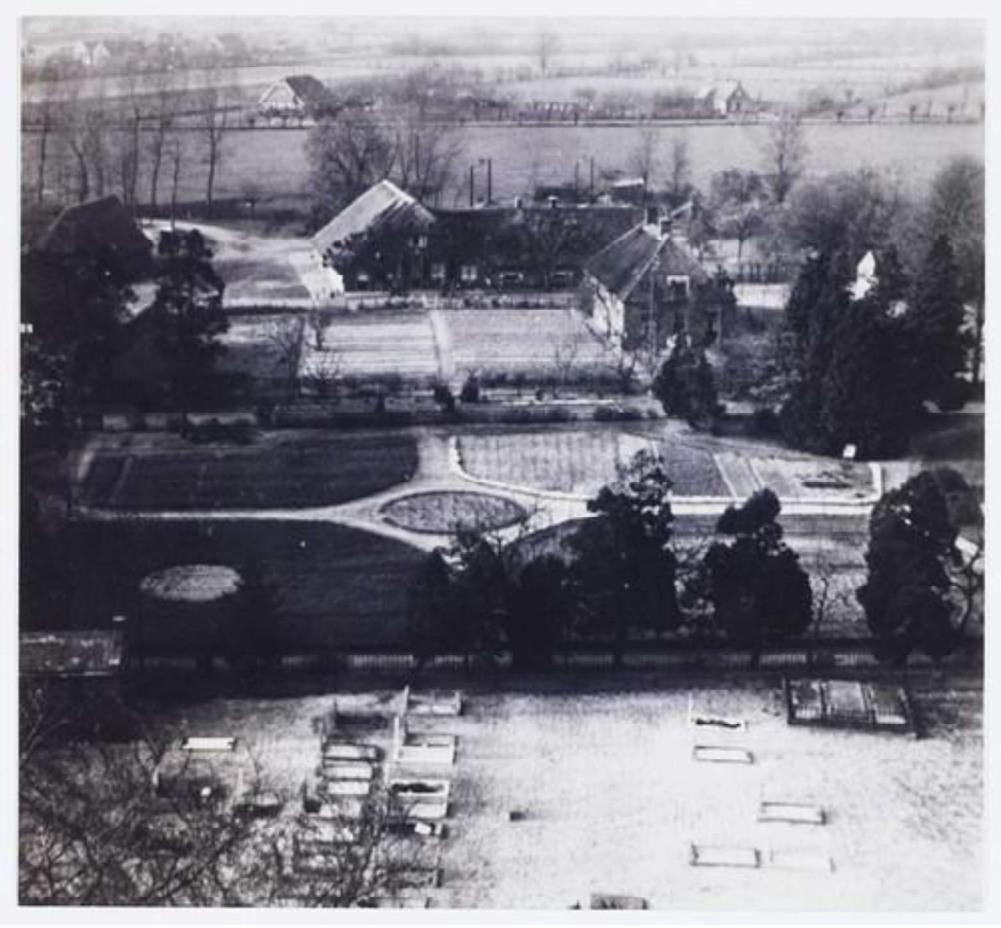
CULTUURHISTORISCH RAPPORT

LANGENOORD

OUDE KERKLAAN 15

HOOGLAND

ERFGOEDADVISERING

OBJECTGEGEVENS EN COLOFOON

Adres object

Oude Kerklaan 15
3828 EC Hoogland
Aanduiding tot 1950: D23
Kadastrale gem. Hoogland, Sectie D, nummers: 3718, 3719, 3720, 3721, 3722, 3723, 3726, 3727, 3728, 3729, 3730, 3737, 3738

Monumentale status

Geen

Opdrachtgever

Trivest BV
M. Van Hoogevest
Keucheniuslaan 7
3818 JS Amersfoort

Eigenaar

EGJS Vastgoed BV

Uitvoering

DA Erfgoedadvisering
ing. Debby Aarsman
Keizerstraat 29A, 3512EA Utrecht
d.a.erfgoedadvisering@gmail.com

Inhoud

1. INLEIDING 5
2. SAMENVATTING 7
3. GESCHIEDENIS 8
3.1 Hoogland 8
3.2 Langenoord 12
3.3 Huidige bebouwing 18
4. CULTUURHISTORISCHE WAARDEN EN WAARDERING 26
5. BRONNEN EN LITERATUUROPGAVE 28

1. INLEIDING

Voor u ligt het cultuurhistorische rapport van het perceel Oude Kerklaan 15 te Hoogland, gemeente Amersfoort. Het rapport is gemaakt in opdracht van de heer Martin van Hoogevest namens Trivest BV. Dit cultuurhistorisch rapport is opgesteld volgens de richtlijnen van de RCE.[1] De gemeente Amersfoort heeft verzocht om dit cultuurhistorisch onderzoek in verband met een deelwijziging van het bestemmingsplan Hoogland via een zogenaamde TAM-IMRO procedure. De huidige bestemming van het perceel is Horeca met een dubbelbestemming Archeologie categorie 4. De eigenaar en de opdrachtgever willen het perceel herbestemmen tot een woonwijkje met 8 woningen.

Het perceel

Op het perceel bevindt zich een boerderij met aanbouw die tot december 2024 in gebruik was als pannenkoekenrestaurant 'De gloeiende Gerrit'. Het pand werd eind 2024 gesloten omdat het in een dermate slechte staat was dat grootschalige renovatie onhaalbaar was. Op 18 maart van dit jaar heeft een brand een groot deel van het pand verwoest. De oorspronkelijke naam van de hoeve waartoe de boerderij behoorde was 'De Langenoord' of 'Langenoord', de hoeve kent een lange geschiedenis. Op het perceel bevindt zich in de huidige situatie naast de oorspronkelijke boerderij met een aanbouw uit 1944 ook een grote schuur die in gebruik is als opslagruimte. Verder bevindt zich geen (zichtbare) bebouwing op het perceel. De boerderij heeft geen monumentale status en het perceel is niet gelegen in een beschermd dorps- of stadsgezicht. Oude Kerklaan 15 in de wijk Hoogland is gelegen aan de noordkant van Amersfoort. Het kadastrale perceel betreft de gemeente Hoogland, Sectie D, nummers 3718 t/m 3723, 3726 t/m 3730, 3737 en 3738. De voorgevel van de boerderij is zo goed als op het zuiden gesitueerd. Voor dit cultuurhistorisch onderzoek zal met name voor wat betreft de geschiedenis naar het gehele oorspronkelijke erf van de hoeve worden gekeken, dit is ruimer dan het huidige perceel Oude Kerklaan 15.

1.1 en 1.2 De ligging van het perceel ten opzichte van de stad Amersfoort; een luchtfoto van het perceel vlak na de brand in maart 2025 (bron: PDOK)

[1] (RCE, 2013)

Bronnen

Voor dit onderzoek is het perceel bezocht op 22 september 2025. De meeste ruimten in het pand waren toegankelijk. Op 24 september is een bezoek gebracht aan het archief Eemland. Er is veelal gebruik gemaakt van secundaire geschreven bronnen zoals informatie op de site van het archief Eemland en diverse boekjes, zie H5 Bronnen en literatuuropgave. De oorspronkelijke bronnen, waarnaar in de secundaire bronnen wordt verwezen, zoals middeleeuwse documenten van de St. Paulusabdij in Utrecht, zijn niet zelf geraadpleegd gezien de omvang en het doel van dit onderzoek. Helaas was het archeologisch onderzoek nog niet uitgevoerd tijdens het schrijven van dit rapport zodat de uitkomsten daarvan niet konden worden meegenomen. Gezien de lange geschiedenis van het perceel zijn de archeologische verwachtingswaarde hoog.

Leeswijzer

Deze cultuurhistorische rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt een samenvatting gegeven van het rapport. In hoofdstuk 3 wordt de geschiedenis van het perceel beschreven. Hierbij wordt allereerst de hoeve in een bredere context in samenhang met n de ontwikkeling van het gebied Hoogland beschreven. Daarna wordt ingezoomd op de hoeve in zijn geheel en tenslotte wordt specifiek gekeken naar de bouwgeschiedenis van de huidige bebouwing op het perceel. Nadrukkelijk moet echter gesteld worden dat dit geen bouwhistorische verkenning of quickscan is. Slechts de hoofdlijnen van de bouwgeschiedenis worden benoemd. In hoofdstuk 4 worden de cultuurhistorische waarden en de waardering van deze waarden besproken. Ten slotte worden in hoofdstuk 5 de bronnen en literatuuropgave benoemd.

Naar de boerderij met erf en bouwgrond wordt in de literatuur op verschillende wijze verwezen: malenhoeve Langenoord, hofstede Langenoord. In dit rapport zal verwezen worden naar de boerderij met erf als hoeve Langenoord. De bouwgrond behorende bij de hoeve zal buiten beschouwing blijven. De term ‘oorspronkelijk’ verwijst naar bouwdelen van de huidige boerderij die dateren van de bouw van de boerderij.

Dank voor het tot stand komen van deze cultuurhistorische rapportage gaat uit naar collega Constantijn Huurman (Huurman Bouwhistorie & Erfgoedadvies) en de mensen van het archief Eemland in Amersfoort.

Debby Aarsman,

Utrecht, 6 oktober 2025

2. SAMENVATTING

Hoeve Langenoord kent een lange geschiedenis. Het is één van de oudste malenhoeve in Hoogland en dateert uit de 13e eeuw, of mogelijk zelfs eerder. De hoeve was een van de belangrijkste hoeve in Hoogland en behoorde tot het gerecht Emiclaer, maar is ook enige tijd een eigen gerecht geweest. De geschiedenis van de hoeve hangt nauw samen met die van de Sint Martinuskerk in Hoogland. Deze kerk was in eerste instantie een schuilkerk op het erf van hoeve Langenoord. Naast het boerenbedrijf kreeg de hoeve aan het eind van de 19e eeuw ook de functie van herberg. De herberg diende mede als vergaderlocatie en heeft als zodanig een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van Hoogland en voor de gemeenschap van Hoogland. Vanaf het begin van de jaren 70 van de 20ste eeuw kwam er een einde aan het boeren op hoeve Langenoord, het kreeg nu in zijn geheel een horecafunctie. De laatste jaren was pannenkoekenrestaurant 'De Gloeiende Gerrit' in het de boerderij gevestigd.

De huidige boerderij dateert waarschijnlijk uit 1724 maar is door de eeuwen heen dermate vernieuwd en verbouwd dat er niet veel oorspronkelijke onderdelen meer aanwezig zijn. De aanbouw aan de boerderij dateert uit 1944. De schuur op het perceel was oorspronkelijk een kippenstal en dateert uit 1961.

Het perceel bezit de volgende cultuurhistorische kernwaarde:

- Het perceel is sterker dan enig ander perceel in Hoogland met de naam Langenoord verbonden;
- De huidige boerderij, als de opvolger van de voorgaande boerderijen op de (malen)hoeve Langenoord, teruggaand tot de 13e eeuw of mogelijk eerder;
- Het perceel heeft een hoge archeologisch verwachtingswaarde;

3. GESCHIEDENIS

3.1 Hoogland

Hoogland of 'Het Hogeland' was en is het gebied ten noorden van Amersfoort waarvan de hoge zandruggen reeds in de Romeinse tijd en mogelijk al eerder bewoond werden.[2] Het gebied was in de middeleeuwen eigendom van de St. Paulusabdij in Utrecht die rond 1000 is begonnen met de ontginning van dit gebied. Het land werd door de abdij beleend aan wereldse heren. Deze konden het op hun buurt weer onderbelenen of verpachten aan een boer die het land daadwerkelijk bewerkte en met zijn gezin woonde op de hoeve. De eigenaren van de landerijen in het gebied hebben waarschijnlijk reeds in de 12e eeuw een maalschap[3] opgericht. Deze maalschap bestond in de dertiende eeuw in ieder geval uit vijftien boerderijen of malenhoeven, namelijk Groot Wede, Groot Liender, Nieuwenhoef, Oudenhoef, Emiclaar, Luttike Weede, Schoonoord, Klein Wede, Klein Liender, Klein Emiclaar, **Langenoord**, Zielhorst, De Hoef, Groot Wedehorst, Boelenhoef en Kattenbroek.[4]

Daarnaast was het gebied Hoogland tot 1798 opgedeeld in twee heerlijkheden of gerechten: Emiclaer en Hoogland.[5] Dat waren gebieden met een eigen bestuur en rechtspraak. De bezitter van de heerlijke rechten was niet per definitie gelijk aan de eigenaar van het land. De hoeve Langenoord was gelegen in de heerlijkheid Emiclaer, op de grens met Hoogland. Hoeve Langenoord was echter ook enige tijd een eigen gerecht, zie afbeelding 3.6. Door de eeuwen heen waren de belangrijkste eigenaren van de heerlijkheid Emiclaer de families De Coningh, Foeyt en Wittert.

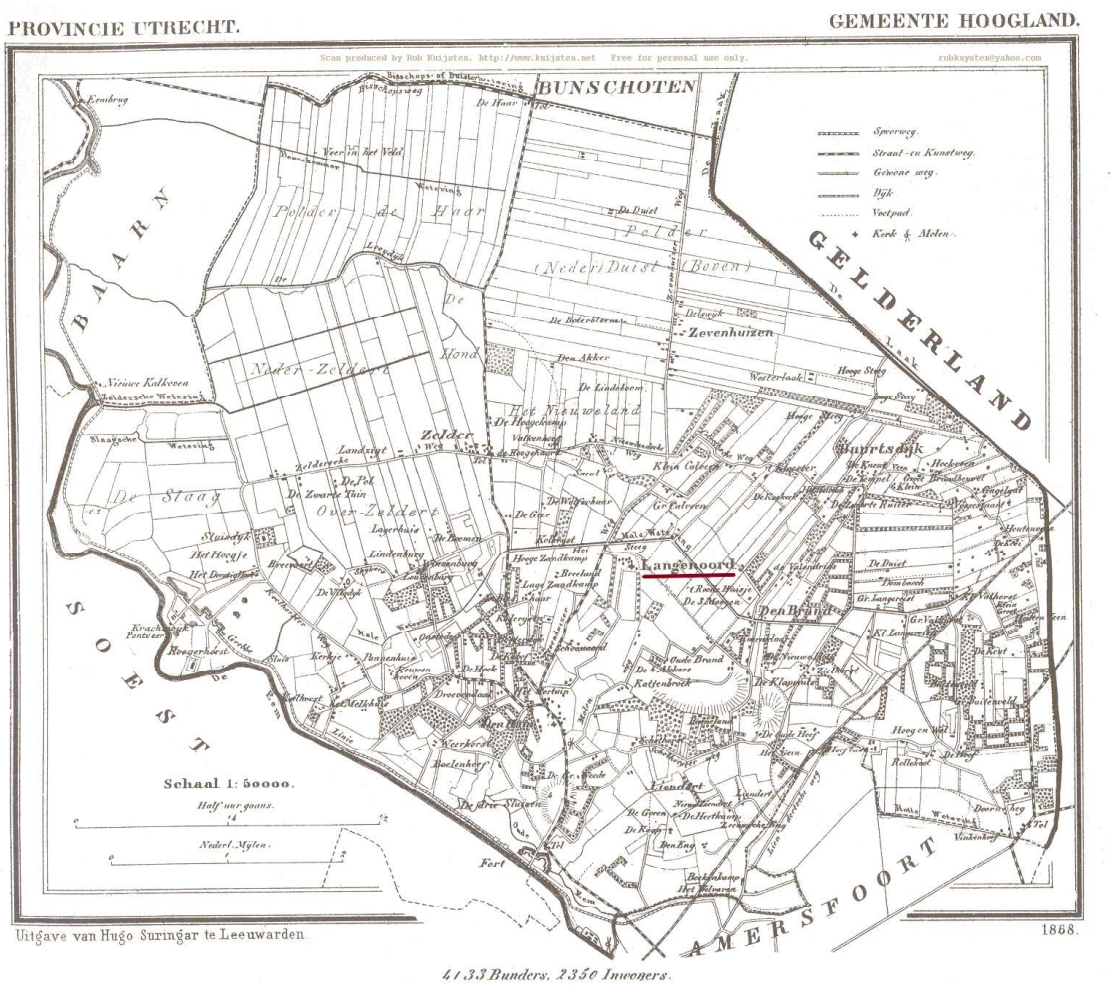

3.1 Detail van de reproductie van de Kaart 'Ultraiectini Dominii Tabula' uit 1680-1700, in de rode cirkel de namen 't Hoogh Landt en Langeoort, in de gele cirkel het gebied Hoogland (bron: archief Eemland 1001_43)

Na de reformatie bleven de inwoners van het gebied Hoogland voornamelijk trouw aan de Rooms-Katholieke Kerk, dit gold zowel voor de arbeiders, de boeren als de adel. Het openbaar belijden van de katholieke godsdienst was echter niet toegestaan, men ging ter kerk in zogenaamde schuilkerken. Dit gebeurde in eerste instantie voornamelijk in Hooglanderveen in het Zandhuisje. In 1696 stelde de Vrouwe van Emiclaer Maria Elisabeth Agatha Foeyt een stukje grond bij hoeve Langenoord beschikbaar voor de bouw van een eigen katholiek kerkje in Hoogland, hierover meer onder het kopje Langenoord.

[2] In het gebied zijn paalwoningen en een Romeins grafveld gevonden, (Hilhorst G. G., 1992-1993)
[3] Een organisatie van eigenaren van hoeven, die de rechten op de woeste (niet bebouwde) gronden onderling verdeelde. (archief Eemland)
[4] Aldus de site van het archief Eemland: https://www.archiefeemland.nl/hulp-bij-onderzoek/tips/wijken-en-straten/hoogland
[5] Deze heerlijkheid werd ook Wede genoemd, (Hilhorst J. G., 2002)

In de Franse tijd werden de heerlijkheden afgeschaft en in 1811 werd de gemeente Hoogland gesticht. De gemeente werd in 1857 uitgebreid met de opgeheven gemeente Duist, de Haar en Zevenhuizen, hierdoor nam het oppervlakte met bijna de helft toe.

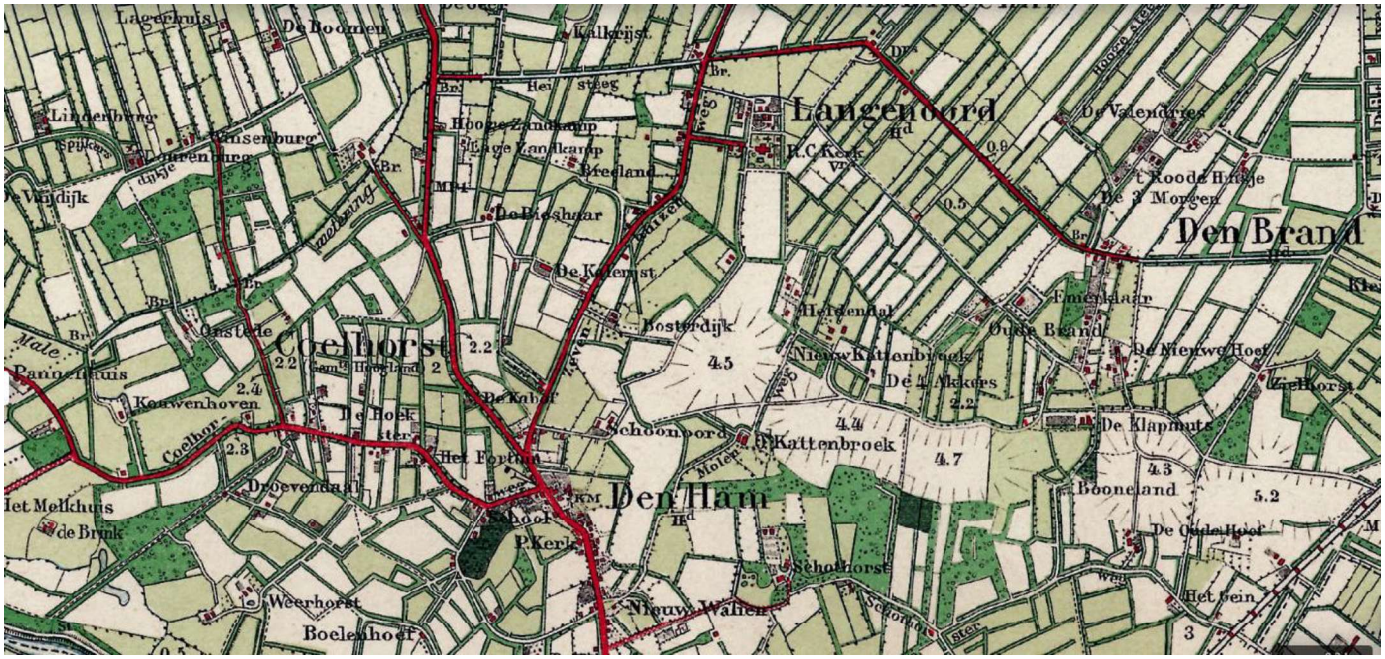
3.2 Een kaart van de gemeente Hoogland uit 1868 (bron: www.atlas1868.nl (www.kuijsten.de/atlas/))

De gemeente Hoogland is rond 1900 een sterk agrarische gemeenten. De bebouwing bestaat voornamelijk uit boerderijen. Van de gehuchten en buurtschappen heeft alleen Den Ham de omvang van een dorp. Hier bevinden zich het gemeentehuis, het postkantoor, een school en de hervormde kerk. Het gebied wordt in een wandelgids uit 1899[6] als volgt omschreven:

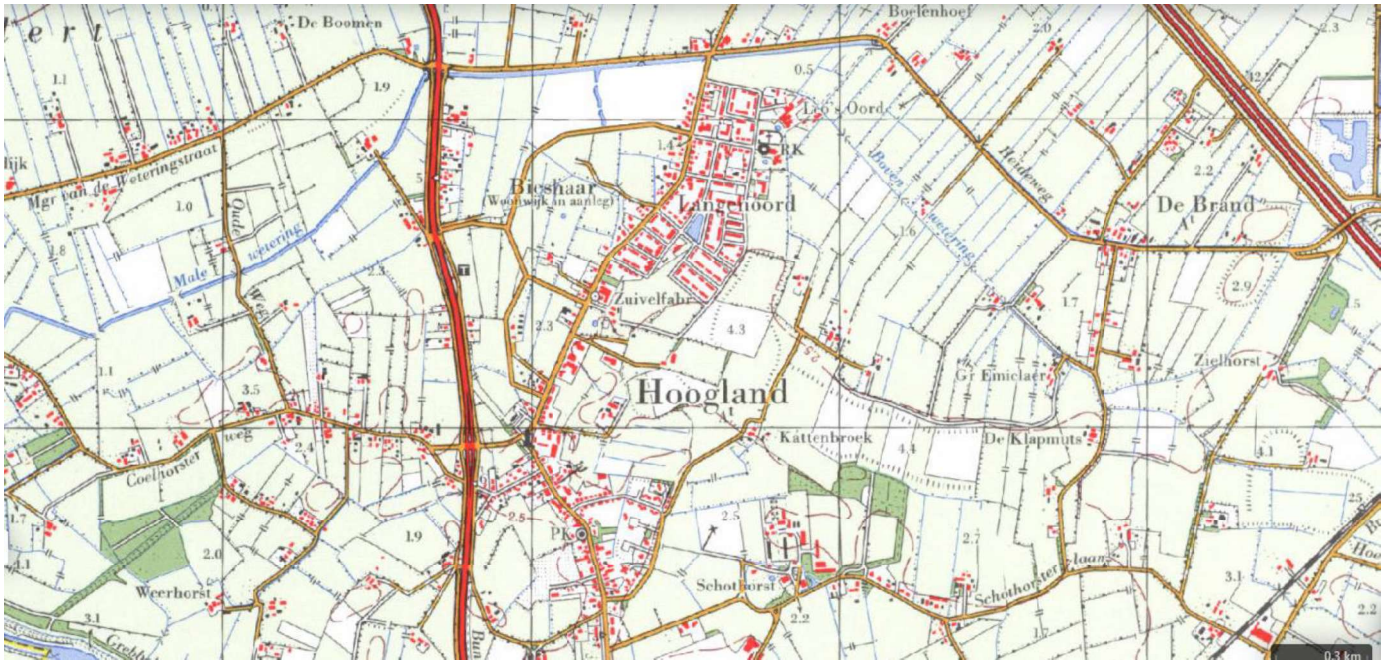
"Den Ham is een welvarend dorp en behoort met Langenoord (waar de R.C. kerk staat), de buurten Zeldert, de Hoef, Emiclaar, Coelhorst, Duist en de gehuchten Liendert, Zevenhuizen en de Haar, tot de gemeente Hoogland, die ruim 2500 inwoners telt. Wij vinden er eenige wagemakerijen en smederijen ten gerieve van de doortrekkende boeren".

Hoewel Langenoord dus een centrale positie innam in Hoogland, zowel figuurlijk door de aanwezigheid van de katholieke kerk als letterlijk door zijn ligging, was het tot de Eerste Wereldoorlog niet veel meer dan een gehucht. Pas sinds het interbellum groeide Langenoord langzaam uit tot het grootste dorp van de gemeente Hoogland in 1974: het jaar dat de gemeente Hoogland wordt opgeheven en wordt toegevoegd aan de gemeente Amersfoort.

[6] (Slothouwer, 1899)

3.3 Een kaart uit het begin van de 20ste eeuw van Langenoord en Den Ham en omstreken (bron: Topotijdreis)

3.4 Hetzelfde gebied met Langenoord en Den Ham maar nu aan het begin van de jaren 70 van de 20ste eeuw (bron: Topotijdreis)

3.5 Een luchtfoto uit 1965, in deze periode wordt er veel gebouwd, Langenoord krijgt nu pas de omvang van een dorp (bron: https://www.plakhaan.nl/luchtfoto)

3.2 Langenoord

Hoeve Langenoord kent een lange geschiedenis. Diverse bronnen melden het bestaan van de hoeve reeds in de 13e eeuw.[7] Duidelijk is dat de hoeve één van de grotere en belangrijkere hoeves in het maalschap van Hoogland was. Dit had waarschijnlijk mede te maken met het feit dat de hoeve op de grens tussen de gerechten Emiclaer en Wede (Hoogland) was gelegen. Hoeve Langenoord is ook enige tijd een eigen gerecht is geweest. Dit kan geconcludeerd worden op grond van een kaart behorende bij het verhaal 'De maalschap op Hoogland en de Sint-Paulusabdij' van Jos G.M. Hilhorst dat is verschenen in het Flehite jaarboek van 2002. Er wordt in dit artikel verder niet ingegaan op het gerecht Langenoord, wel wordt verwezen naar de oorspronkelijk bron van het kaartje: het boek van C. Dekker: 'Een zeer oud en voornaam college. Geschiedenis van de malen op het Hoogland buiten Amersfoort' (Amersfoort 2000). Het bezit van heerlijke rechten in een gebied stond los van het bezit van gronden in een gerecht.

3.6 De verschillende gerechten in Hoogland (bron: Een zeer oud en voornaam college. Geschiedenis van de malen op het Hoogland buiten Amersfoort)

In 'De maalschap op Hoogland en de Sint-Paulusabdij' valt ook het volgende te lezen:

Het gerecht van Eminclaer bestond echter al vóór 1245, want in 1283 verklaarde abt Hendrik van de Sint-Paulusabdij dat zijn voorgangers (meervoud) het gerecht en de tienden van Langenoord al aan een zekere Gerrit Knoop in leen hadden gegeven. Dat betekent dat dit gerecht tenminste vóór 1245 was gesticht, want de voorlaatste voorganger van abt Hendrik, genaamd Heydenrick, was in 1245 al abt.

Behalve het malengoed `halve Sneul' waterden daar ook Langenoord en Ten Bosch op af, zodat het duidelijk is dat deze wetering vóór 1245, toen Langenoord al als cope was uitgegeven, tot stand is gekomen.[8]

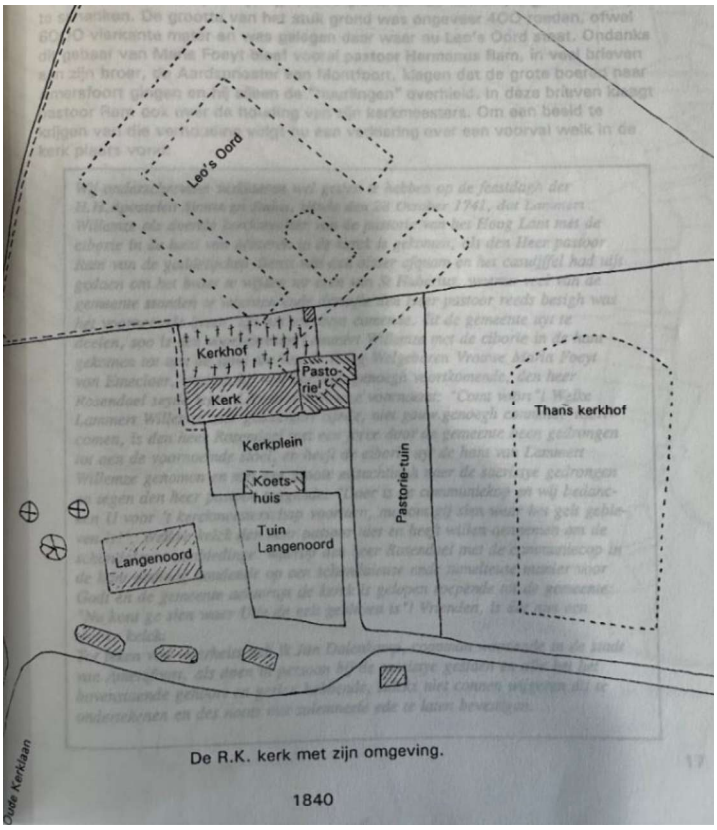
Hieruit kan geconcludeerd worden dat de hoeve (en het gerecht) Langenoord reeds bestonden voor 1245. Hoe deze hoeve er in de middeleeuwen heeft uitgezien is niet bekend. Maar vrijwel zeker bestond de boerderij en de overige bebouwing op het erf uit houtbouw. De eigenaar van de hoeve was niet dezelfde als de boer die met zijn familie en personeel op de boerderij woonde en het land bewerkte. De eigenaar was in tot 1746 de heer of Vrouwe van Emiclaer.

[7] https://www.archiefeemland.nl/hulp-bij-onderzoek/tips/wijken-en-straten/hoogland, (Hilhorst J. G., 2002)
[8] (Hilhorst J. G., 2002, pp. 19, 22)

Een kerk op het erf

In 1696 schenkt Jonkvrouw Maria Elisabeth Agnes Foeyt, 1679-1746, Vrouwe van Emiclaer en eigenaresse van hoeve Langenoord, een deel van het land van de hoeve in bruikleen voor de bouw van een kerk aan de katholieke parochie.[9] Bij de kerk werd (waarschijnlijk enkele jaren) later ook een pastorie gebouwd. Nu had Hoogland zijn eigen katholieke kerk. Hoewel in naam zogenaamde schuilkerk, lijkt het erop dat de aanwezigheid van deze kerk niet echt een geheim was. Mogelijk dat men hier in de periferie van de provincie Utrecht op de grens met Gelderland, zeker vanaf de 18e eeuw, minder hard optrad tegen het openlijk belijden van het 'Paapse geloof'.

De kerk, gelegen op het erf iets ten zuidoosten van de hoeve, bleef in de beginjaren grotendeels leeg omdat de Hooglanders de voorkeur gaven om te kerke te gaan in Sint Joris op 't Zand in Amersfoort of het Zandhuisje in Hooglanderveen.[10],[11] Dit lijkt te maken te hebben gehad met de kwaliteit van de priesters die preekten in het kerkje van Langenoord. Hoe deze eerste kerk eruit heeft gezien is niet bekend, het is zelfs mogelijk dat een bestaande schuur bij de hoeve gebruikt werd als kerk. In 1717 schenkt Maria Foeyt de grond aan de kerk. Het kerkje was geweid aan Sint Martinus.

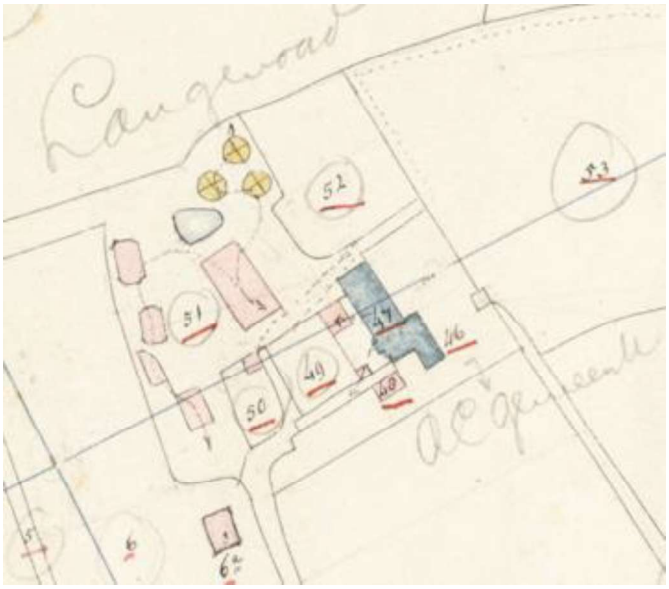
3.7 De situering van de kerk en pastorie op het erf van Langenoord in 1840 (bron: Hilhorst G. G., 1992-1993)

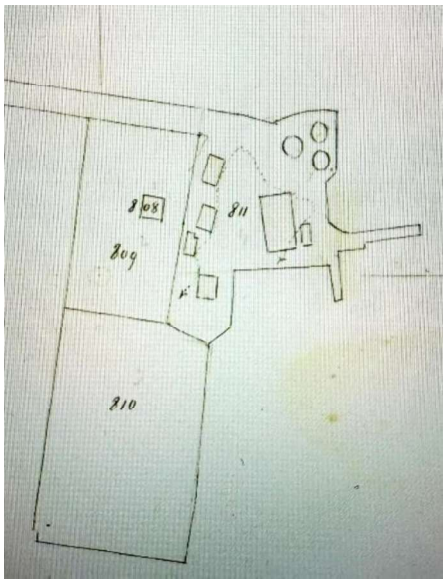
In de loop van de 18e eeuw gaat het beter met het aantal bezoekers van de kerk. In 1770 werd de kerk vernieuwd door pastoor J. F. Scheers. In 1843 is het aantal parochianen dermate toegenomen dat pastoor M. van Rooyen de kerk moet vergroten. Deze nieuwe kerk was ongeveer 12 m breed en 18 m lang geweest.[12] Maar uiteindelijk wilde men toch een kerk die meer kon imponeren. Pastoor Pieck neemt hiertoe het initiatief. Voor de bouw van de nieuwe kerk werd architect Tepe in de arm genomen, hij ontwierp vele kerken voor het bisdom Utrecht. De nieuwe Sint Martinuskerk, gebouwd in de destijds gebruikelijke neogotische stijl. kwam in 1883 gereed. Hierdoor kwamen de oude kerk en de pastorie vrij. In de oude kerk kwam in 1889 een meisjesschool, de bewaar- en leerschool van de Zusters van Jezus, Maria en Jozef opgericht door mej. Geertruida Francisca Maria Weetink. De verbouwde pastorie bij de vroegere Sint-Martinuskerk ging dienst doen als bejaardenhuis, Leo's Oord. De school en het bejaardenhuis werden in 1910 door nieuwbouw vervangen.

[9] Gezien de leeftijd van de Maria, haar vader was reeds lang overleden, zal haar moeder en voogd, Jonkvrouw en weduwe Gijsbertha van der Borch, hiervoor verantwoordelijk zijn geweest.
[10] Deze kerk werd in 1723 Oud-Katholiek wat er waarschijnlijk voor heeft gezorgd dat veel Hooglanders alsnog naar het kerkje op Langenoord gingen op zondagochtend.
[11] (Poots, 1981, p. 21),(Hilhorst G. , 1996, p. 25)
[12] (Hilhorst G. , 1996, p. 27)

Hoeve Langenoord

Na de dood van Maria Foeyt, zij is nooit getrouwd geweest, valt Langenoord toe aan haar nicht van moederszijde Maria-Cornelia van de Borgh. Na het afschaffen van de heerlijkheden in de Franse tijd verandert er veel. We hebben dan tevens vaak niet meer te maken met een aparte eigenaar en een aparte pachter. In 1832 is de eigenaar van de hoeve Dirk Voskuilen, boer van beroep dus bewoner en eigenaar. Langenoord stelt dan als gehucht nog weinig voor. Naast het perceel van de hoeve met boerderij en bijgebouwen, het perceel met de kerk en pastorie, bevindt zich slechts één huisje in de nabijheid van de hoeve, dit wordt bewoond door rentenierster Weintje van Weerhorst.

3.8 Links de kadastrale kaart uit 1832 (detail) waarop ook de kerk met pastorie en aangrenzende tuinen zichtbaar zijn en het huisje van Weintje van Weerhorst (6a); 3.9 rechts de kadastrale detailkaart uit 1866, hierop is een nieuw bijgebouw te zien naast de boerderij (bron: kadaster)

In 1832 is volgens het kadaster de functie van het perceel 'huis en erf'. De hoeve bestaat dan uit een boerderij met vier bijgebouwen, waarvan waarschijnlijk enkele schapenstallen. Ergens tussen 1832 en 1889 krijgt de boerderij er de functie van herberg bij. Dit valt op te maken uit een anekdote uit 1889 in het boek 't Hoogh Landt', hierin wil een postbode zijn dochtertjes aangeven voor de school bij de poort van de oude kerk *tegenover de ingang van herberg De Langenoord*.[13] Ook in het reeds eerder aangehaald wandelgids uit 1899 wordt gesproken over een herberg bij de school:

De straatweg rechts bij den Ham, is de Zevenhuizerweg. Na een klein kwartier komt men aan een mooi dennenlaantje dat recht naar de nieuwe fraaie Roomsche kerk voert, wier schoonen spitsen toren wij al van verre gezien hebben. De kerk is zoowel om hare schoone bouw als om hare fraaie gebrande ramen in het priesterkoor een bezoek overwaard. Aan de achterzijde der kerk staat de groote in oud-hollandschen renaissance stijl gebouwde pastorie. Dichtbij, voorbij het eenvoudige kerkhof, staat de oude kerk, die tegenwoordig voor school gebruikt wordt. Langs de herberg bij de school gaat een weg, die over landerijen en langs boschjes naar den Schothorsterweg leidt. Voorbij de kerk gaat de straatweg verder naar het gehucht Zevenhuizen.

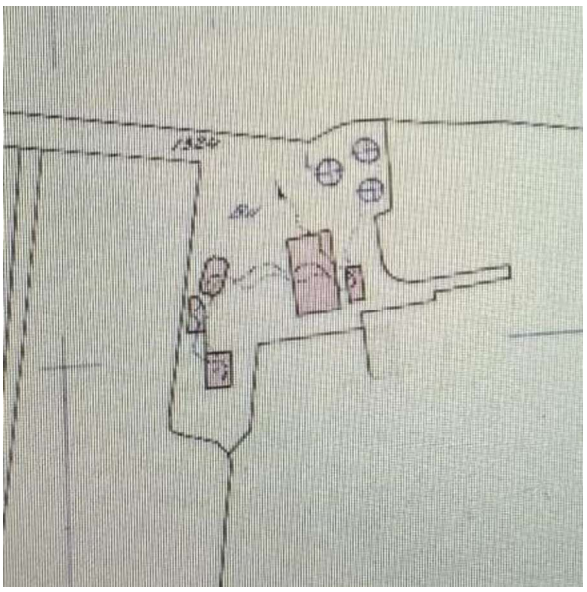

3.10 Het wandelgidsje uit 1899 (bron:.klondyke.nl

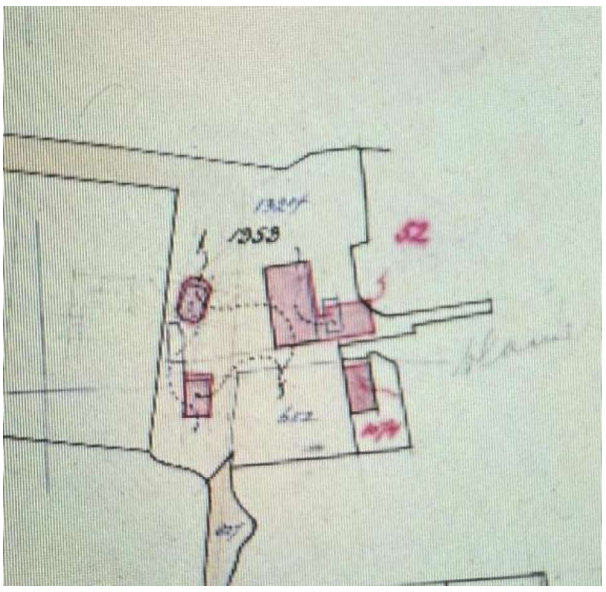
[13] (Poots, 1981, p. 41) Het is niet bekend hoe men aan dit verhaal gekomen is

In 1891 wordt Gerbrand van ’t Klooster genoemd als eigenaar van de herberg Langenoord.[14] De herberg heeft een belangrijke functie binnen de Hooglandse gemeenschap. Er worden openbare verkopen en besprekingen gehouden; onder andere de plaatselijke spaar-en Leenbank vergadert in de herberg. Zelfs nog in 1959 wordt de speeltuinvereniging Hoogland hier opgericht.[15] Hoeve Langenoord blijft lange tijd in het bezit van de familie Van ’t Klooster, in ieder geval tot in de jaren 60 van de 20ste eeuw als Jan van ’t Klooster eigenaar is van de hoeve. Naast het uitbaten van de herberg blijft men ook nog steeds boeren.

Tot 1944 verandert er weinig aan de bebouwing op het erf van de hoeve. Op de kadastrale kaart van het perceel uit 1866 is te zien dat er een bijgebouw naast de boerderij is gebouwd. Op een kadastrale kaart uit 1915 is één van de vier andere bijgebouwen niet meer aanwezig. Op de kadastrale kaart uit 1944 heeft het bijgebouw naast de boerderij plaatsgemaakt voor een aanbouw aan de boerderij. Gezien de schaarste aan bouwmateriaal tijdens de Tweede Wereldoorlog is het mogelijk dat het materiaal van dit bijgebouw is gebruikt voor een deel van de aanbouw. De aanbouw zal zijn bedoeld als woonruimte voor de familie van ’t Klooster. Hiervoor was immers weinig ruimte meer in de boerderij nu deze deels als herberg in gebruik was. In het archief Eemland bevindt zich een bouwvergunning uit 1944 op het adres D 24, kadaster nummer D 1353 met de omschrijving ‘verbouw van de woning’, dat betreft zo goed als zeker deze aanbouw.

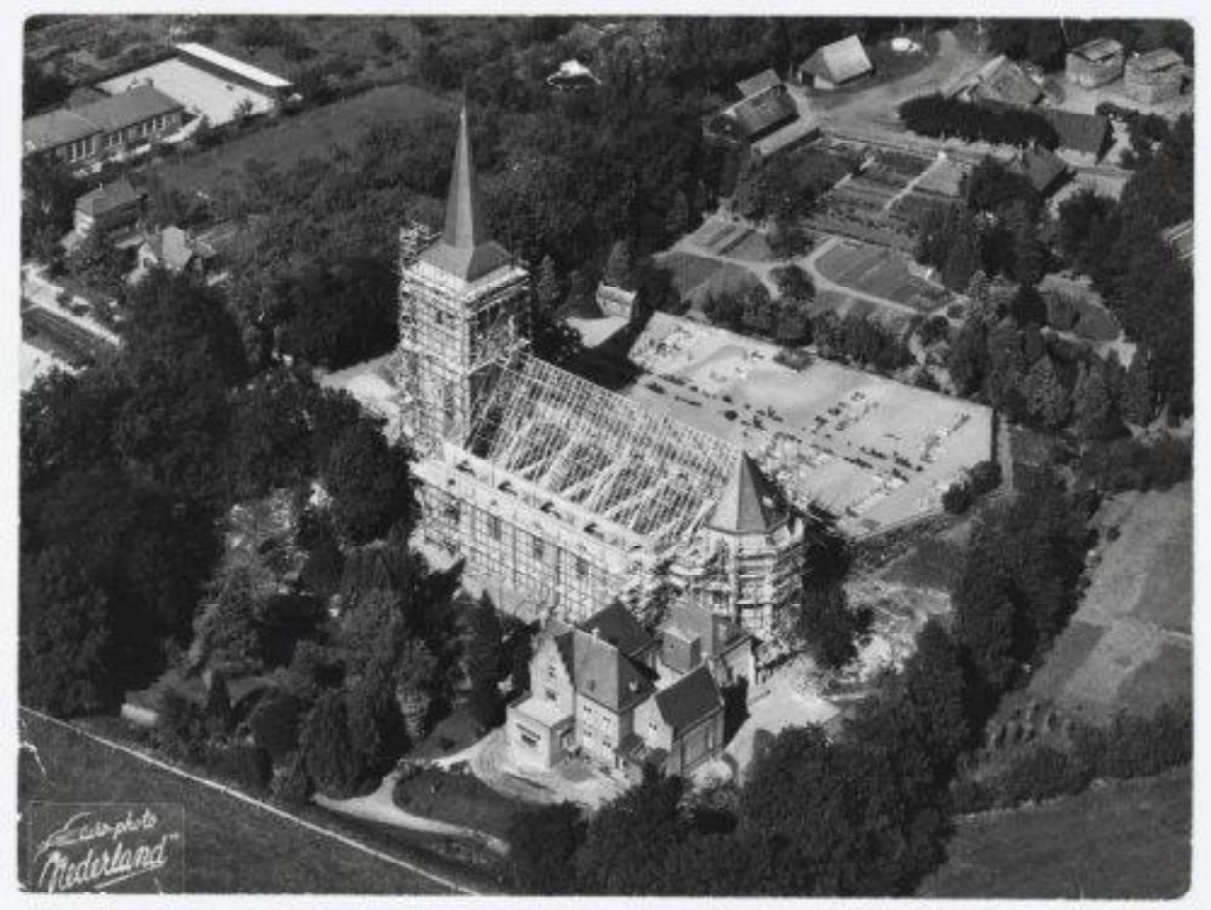
3.11 Kadastrale kaart van het perceel uit 1943 (bron: kadaster)

3.12 Kadastrale kaart van het perceel uit 1944 met aanbouw en koetshuis (bron: kadaster)

Het pand dat op afbeelding 3.7 (situatie 1840) koetshuis wordt genoemd, was op de kadastrale kaart van 1832 nog niet aanwezig. Het pand moet vlak daarna zijn gebouwd. Het pand staat ook op de kadastrale kaart uit 1944, maar is niet meer aanwezig op een kadastrale kaart uit 1964. Het pand is zichtbaar op de foto op de voorzijde van dit rapport (zie ook afbeelding 3.14). Het pand behoorde niet bij het latere erf van hoeve Langenoord maar was mogelijk het koetshuis van de kerk.

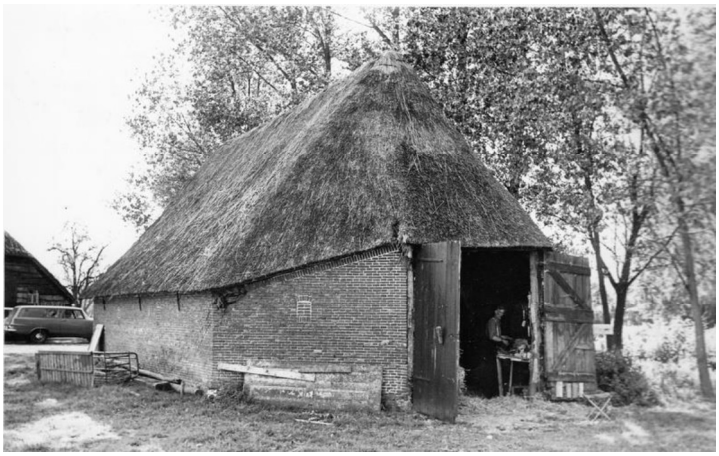
[14], [15] https://www.dorpsbelangenhoogland.nl/de-kalender-van-het-verleden/

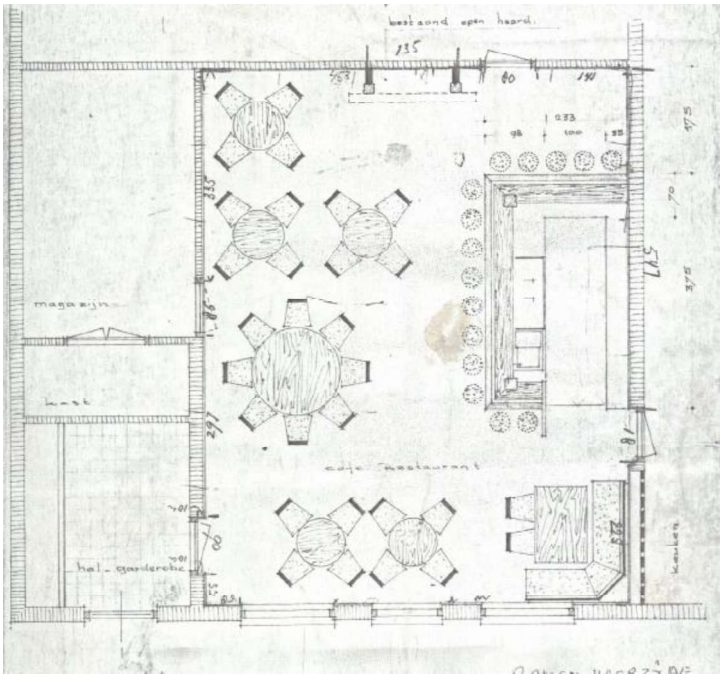
3.13 Een luchtfoto van eind jaren 40 of begin jaren 50. De nieuwe Sint Martinuskerk staat voor herstel in de steigers nadat de Duitsers de toren aan het eind van de oorlog hadden opgeblazen. Rechtsboven het erf van hoeve Langenoord met de boerderij met aanbouw, bijgebouwen en twee volle hooimijten (bron: onbekend)

3.14 Hoeve Langenoord met op de voorgrond het koetshuis; Detail van de foto op de voorzijde van dit rapport, de foto dateert uit de periode 1945-1964; (bron: archief Eemland nr. 90409)

3.15 Schaapskooi op Langenoord in 1955 (bron: beeldbank.histoirischekringhoogland.nl)

3.16 Vergunningstekening uit 1971 (bron: archief Eemland H2525)

Na de Tweede Wereldoorlog verandert er in eerste instantie weinig op hoeve Langenoord. Er wordt nog steeds geboerd naast het uitbaten van de herberg. Op een vergunningstekening uit 1971 is te zien dat de herberg zich nog steeds beperkt tot het voormalige woongedeelte van de boerderij (afb. 3.16). Niet lang daarna vinden er echter grote veranderingen plaats. Op een vergunningstekening uit 1973[16] is te zien dat de aanbouw waar voorheen in werd gewoond, in gebruik is genomen als restaurant d'Ouwe Stee. Ook het stalgedeelte wordt begin jaren 70 omgebouwd ten behoeve van horeca. Dit betekent het einde van het boerenbedrijf op hoeve Langenoord. In het voormalige stalgedeelte komt een dancing annex partycentrum met de naam De City Bar. Er kwamen bezoekers vanuit de hele regio. Begin jaren 80 vestigt het pannenkoekenrestaurant 'De Gloeiende Gerrit' zich in het pand. Het restaurant wordt eind 2024 gesloten omdat het pand in dermate slechte staat is dat renovatie niet meer lonend is. In maart van dit jaar treft een grote brand vooral het boerderij-gedeelte van het restaurant.

3.17 Herberg d' Ouwe Stee in 1978 (bron: archief Eemland)

[16] Archief Eemland 1973-715

3.3 Huidige bebouwing

Op het perceel zijn in de huidige situatie nog de boerderij met aanbouw en een grote schuur aanwezig. De boerderij is zwaar beschadigd bij de brand van afgelopen maart. De aanbouw is minder getroffen maar ook hier is schade. De schuur is vrij gebleven van de brand.

Boerderij

De oorspronkelijk boerderij, behoort tot het type Hallehuisboerderij. Dit type boerderij heeft een rechthoekige plattegrond en een laag aflopend dak. Wonen, werken, veestalling en opslag bevinden zich onder één dak. Het woongedeelte bevindt zich aan de voorzijde en wordt doormiddel van een zogenaamde brandmuur gescheiden van de veestalling. De draagconstructie bestaat uit ankerbalkgebinten waardoor er een extra grote zolderruimte aanwezig is.

Wat de exacte ouderdom is van de boerderij staat niet vast. De boerderij was in ieder geval in 1832 reeds aanwezig in zijn huidige vorm. Op de schouw staan de Romeinse cijfers 17 en 24 en de letters A en O, dit lijkt te verwijzen naar het jaar (=anno) 1724. De schouw is jonger maar mogelijk heeft men hiermee bij een eerdere verbouwing de stichtingsdatum van de boerderij willen aangeven. Het zou goed mogelijk zijn dat de boerderij uit 1724 stamt, hierbij dan wel aangetekend dat er nog maar weinig onderdelen ook echt dateren uit 1724. Dit betreft waarschijnlijk alleen de gebinten, de kapconstructie, of wat daar nog van over is, en wellicht de fundering en delen van de brandmuur.

3.18 De boerderij met rechts de achtergevel, ter plaatse van het stalgedeelte ontbreekt het dak; links is de aanbouw

3.19 De linkerzijgevel van de boerderij; boven het woongedeelte is de dakconstructie nog aanwezig

Hierna worden enkele onderdelen die nog aanwezig zijn van de boerderij met bouwhistorische en/of cultuurhistorische waarden en de aanbouw en de schuur beknopt besproken.

Draagconstructie

Voor de brand stonden er nog drie ankergebinten in het stalgedeelte van de boerderij. Na de brand is hiervan nog één in gehavende staat overgebleven. Op de stijl, de dakbalk en het korbeel zijn aan beide zijden telmerken zichtbaar in de vorm van een I. De drie gebinten stonden op gelijke afstand van elkaar tussen de achtergevel en de brandmuur. In het woongedeelte bevindt zich nog een vierde ankergebint, deze is minder zichtbaar omdat de korbelen hiervan zijn verwijderd en een deel van het gebint is weggewerkt achter voorzetwanden. De ankergebinten zijn oorspronkelijk en zouden uit 1724 kunnen stammen. Naast de gebinten bevinden zich nog vloerbalken in het voormalige woongedeelte en het achterste travee van van het stalgedeelte, een deel hiervan is niet meer oorspronkelijk.

3.20 Het achterste ankergebint in het voormalige stalgedeelte dat de brand heeft overleefd

3.21 De telmerken in de stijl, dekbalk en het korbeel van de rechterzijde van het gebint

3.22 Gebint in het woongedeelte, de oorspronkelijke aansluiting van het korbeel is nog zichtbaar

Kapconstructie

Boven het woongedeelte van de boerderij is nog een deel van de kapconstructie behouden gebleven. Delen hiervan, zoals de sparretjes, lijken nog oorspronkelijk te zijn. De boerderij was met riet bedekt maar dat is ten prooi gevallen aan de brand.

3.23 De kapconstructie boven het woongedeelte van de boerderij is deels behouden gebleven maar heeft veel brandschade

Consoles

3.24 Eén van de twee consoles in de aanbouw

Ter plaatse van een doorgang in de aanbouw (nr. 1 op afb. 3.33) bevinden zich twee consoles die duidelijk ouder zijn dan het jaar 1944. Qua vormgeving zouden deze consoles zelfs kunnen worden gedateerd in de 18e eeuw en dus mogelijk oorspronkelijk zijn. Waarschijnlijk zijn deze consoles afkomstig uit het boerderijgedeelte en zijn deze hier in 1944 of later geplaatst. Mogelijk dat de consoles in plaats van de korbelen onderdeel waren van het gebint in het woongedeelte van de boerderij en zaten deze het café in de weg.

Brandmuur

De brandmuur is waarschijnlijk ook nog deels oorspronkelijk. De muur is grotendeels verborgen achter aftimmering. Wel is te zien dat er zich veel bouwsporen in de muur bevinden.

Voorgevel

3.25 De hoek van de linker zijgevel met de voorgevel

Figuur 3.26 De voorgevel is in de huidige situatie deels overwoekerd, de vensters zijn dichtgetimmerd

3.27 Schuifvenster gezien vanuit de binnenzijde

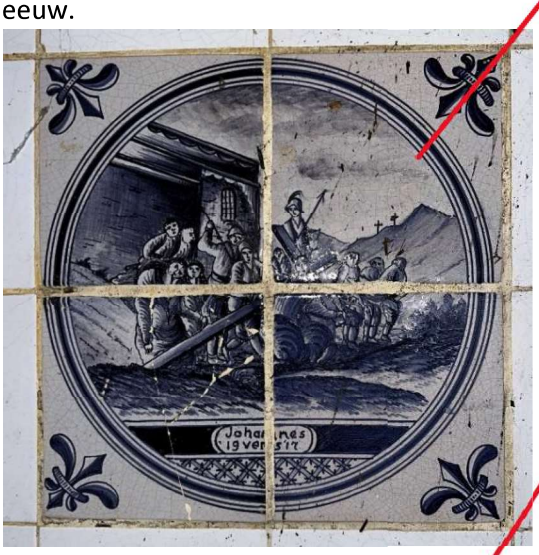
3.28 Versiering op het kalf van de voordeur

De voorgevel van de boerderij is ouder dan de overige gevels. De achtergevel en de zijgevels zijn vernieuwd, waarschijnlijk ergens in de 20e eeuw. Op afbeelding 3.25 is de overgang van de voorgevel met de linkerzijgevel te zien. Het is echter twijfelachtig of de huidige voorgevel de oorspronkelijke voorgevel betreft, ervan uitgaande dat de boerderij dateert uit 1724. Voor het begin van de 18e eeuw zijn de vensters wat groot, zeker voor een boerderij in het buitengebied. De decoratie op het kozijn boven de voordeur duidt eerder op een datering eind 18e eeuw of nog waarschijnlijker de eerste helft van de 19e eeuw. Er bevinden zich, voor zover deze zichtbaar is, geen bouwsporen op de voorgevel. Mogelijk dat de voorgevel dus al eerder is vernieuwd, iets wat zeer gebruikelijk was om het aanzien van het pand te verbeteren. Het raamhout is waarschijnlijk in de tweede helft van de 20ste eeuw vernieuwd (1971?), de kozijnen zijn waarschijnlijk even oud als de voorgevel.

Haard/Schouw

De locatie van de haard in het voormalige woongedeelte van de boerderij bevindt zich nog op de oorspronkelijke plek tegen de brandmuur (nr.2, afb. 3.33). De schouw is echter grotendeels niet meer oorspronkelijk. De onderdelen zijn verschillend qua ouderdom, mogelijk dat er nog oorspronkelijk onderdelen aanwezig zijn, dit was niet direct zichtbaar. Op de stijlen (schoren) van de schouw zijn de Romeinse cijfers 17 en 24 zichtbaar met de de letters A en O, wat staat voor anno=stichtingsjaar. Het ligt voor de hand dat dit is aangebracht om aan te geven dat de boerderij uit 1724 stamt. Het lijkt er echter op dat het aanbrengen van deze verwijzing niet in 1724 is gebeurd maar op een later tijdstip. De wand van de schouw bestaat uit zogenaamde witjes en tegels met afbeeldingen: onder andere tegels met een bijbelse voorstelling en tegels met twee tamboers. De tegels lijken te dateren uit de 17e eeuw.

3.29 De schouw met detailfoto's van de verschillende onderdelen

Hang- sluitwerk

Er bevinden zich in de boerderij in ieder geval nog enkele oude gehengen (=deurhengsels) en wellicht ook nog ander oud hang- en sluitwerk. Het is mogelijk dat deze (deels) nog oorspronkelijk zijn.

3.30 Een geheng ter plaatse van nr. 3 op afbeelding 3.33

Aanbouw

De aanbouw dateert uit 1944, dat is te zien op de aangepaste kadastrale kaart van dat jaar. Tevens bevindt zich in het archief Eemland een bouwvergunning met het adres D 24, kadaster nummer D 1353 en de omschrijving 'verbouw van de woning' uit 1944. Het is vrijwel zeker dat het hier om deze uitbouw gaat. Opvallend is dat in het midden van de twee langsgevels van de uitbouw zich een bouwnaad bevindt. De gevels van het deel direct grenzend aan de boerderij bestaan uit stenen die grotendeels overkomen met de stenen in de voorgevel van de boerderij. De gevels van het achterste deel hebben stenen die overeenkomen met de overige gevels van de boerderij, de gevels die in de 20ste eeuw zijn vernieuwd. Gezien de oorlogsperiode is het goed mogelijk dat men zich enigszins moest behelpen met het bouwmateriaal en men gebruik heeft gemaakt met het materiaal dat voorhanden was. Mogelijk zijn de oudere stenen afkomstig van het bijgebouw dat naast de boerderij stond en dat is afgebroken bij de bouw van de aanbouw. Het deel van de aanbouw dat aansluit tegen de boerderij heeft grote vensters behorend bij een woonfunctie. In het achterste deel bevinden zich echter stalramen, mogelijk dat dit deel werd gebruikt voor het vee of voor opslag. Ook dit gegeven kan te maken hebben met de verschillende type stenen die voor de gevels zijn gebruikt.[17] Behalve het deel direct tegen de boerderij is het dak van het bijgebouw bedekt met pannen.

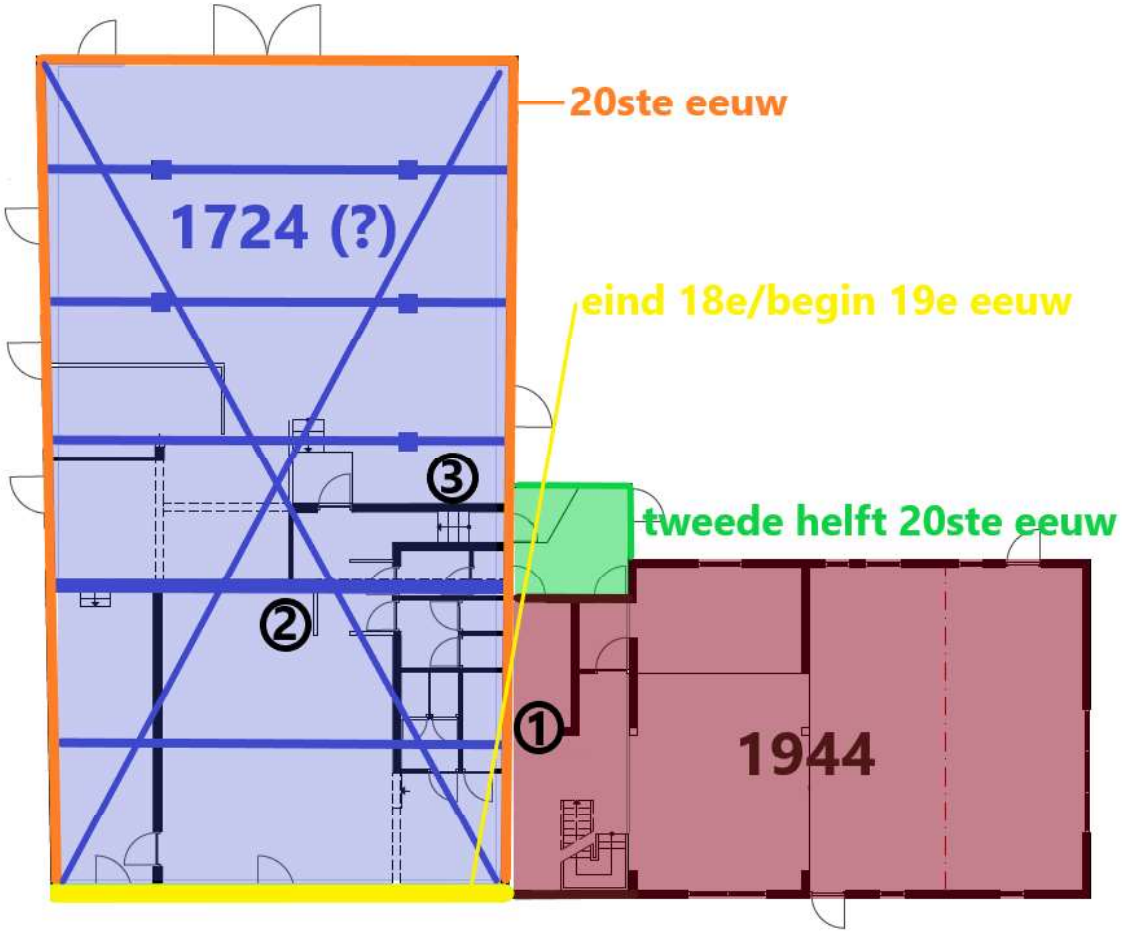

3.31 De zuidelijke (voor)gevel van de uitbouw

3.32 De noordelijke (achter)gevel van de uitbouw

[17] Mogelijk een steens muur voor het woongedeelte en een halfsteensmuur voor het stalgedeelte (?)

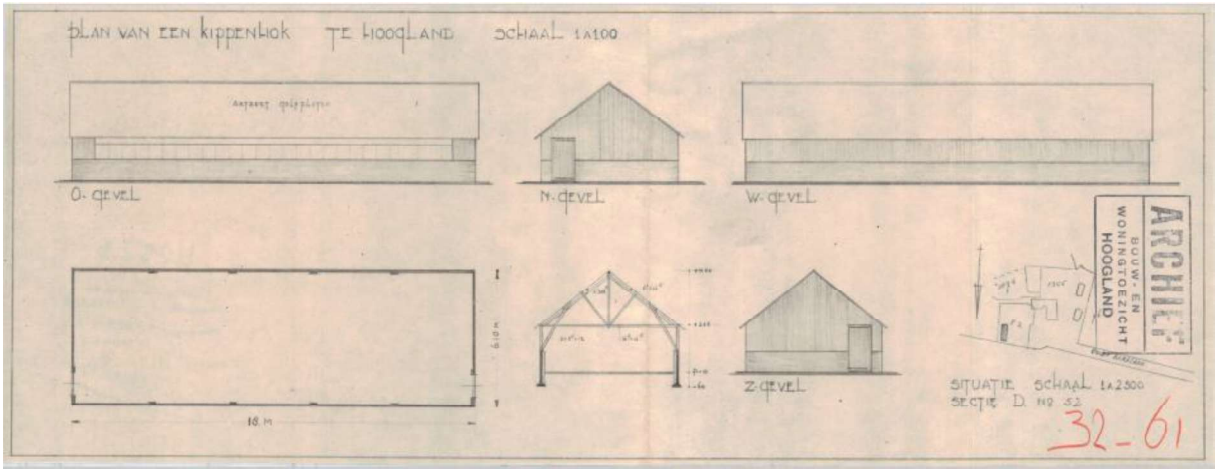

3.33 Dateringsplattegrond van de boerderij met aanbouw

Op bovenstaande plattegrond van de boerderij met de aanbouw zijn in hoofdlijnen de bouwfases aangegeven. De boerderij is in vorm het oudste deel en dateert waarschijnlijk uit 1724. De meeste bouwdelen van de boerderij zijn echter niet meer oorspronkelijk. Alleen de gebinten, de dakconstructie en de brandmuur dateren mogelijk uit 1724. Dat geldt ook voor de consoles (nummer 1) die zich nu in de aanbouw bevinden maar zeer waarschijnlijk afkomstig zijn uit de boerderij. Mogelijk dat ook wat hang- en sluitwerk oorspronkelijk is (nummer 3). De schouw (nummer 2) lijkt in zijn huidige vorm niet oorspronkelijk maar de haard zit wel op de oorspronkelijke plek. Wellicht dateren de tegeltjes in de schouw uit 1724, of mogelijk zijn deze zelfs nog ouder. De voorgevel lijkt jonger dan 1724, op grond van de grote van de vensters en de decoratie betreft het een voorgevel uit het einde van de 18^{e} eeuw of, meer waarschijnlijk, een voorgevel uit de eerste helft van de 19^{e} eeuw. De overige gevels van de boerderij zijn in de 20ste eeuw opnieuw opgemetseld.

Schuur

De schuur die nu op het terrein staat is een kippenstal waarvoor in 1961 vergunning is verleend. In de huidige situatie wordt de schuur gebruikt voor opslag. Het dakbeschot is vernieuwd, de overige bouwdelen lijken nog oorspronkelijk uit 1961.

3.34 Bouwvergunning voor een kippenhok uit 1961 (bron: archief Eemland)

3.35 Voor- en zijgevel van de schuur

3.36 Binnenzijde van de schuur met de nog oorspronkelijke spanten.

4. CULTUURHISTORISCHE WAARDEN EN WAARDERING

Het perceel Kerklaan 15 bezit de volgende cultuurhistorische kernwaarde:

- Het perceel is sterker dan enig ander perceel in Hoogland met de naam Langenoord verbonden;
- De huidige boerderij, als de opvolger van de voorgaande boerderijen op de (malen)hoeve Langenoord, teruggaand tot de 13e eeuw of mogelijk eerder;
- Het perceel heeft een hoge archeologisch verwachtingswaarde;

De overige bebouwing op het perceel, de aanbouw en de kippenstal, hebben een indifferente cultuurhistorische waarde. Hoewel zij ook onderdeel zijn van de geschiedenis en een verhaal vertellen over de ontwikkeling van hoeve Langenoord, zijn zij in het licht van de eeuwenlange geschiedenis van de hoeve relatief jong en hebben zij ook verder geen bijzondere stempel gedrukt op de geschiedenis van de hoeve.

Algemeen cultuurhistorische waarde/herinneringswaarde

De geschiedenis van de hoeve Langenoord gaat minstens terug tot in de 13e eeuw. De hoeve was eeuwenlang een solitaire hoeve. In de loop van de 20ste eeuw veranderde dat en ontstond het dorp Langenoord dat uitgroeide tot het grootste dorp in de gemeente Hogeland. De hoeve kent een bijzondere geschiedenis door de rooms-katholieke kerk die sinds 1696 naast de hoeve stond. In eerste instantie stond de kerk op het perceel van de hoeve, later werd de kerk afgesplitst van het perceel maar bleef door zijn nabijheid toch binding houden met de hoeve. Vanaf 1883 veranderde dit door de bouw van de nieuwe Sint Martinuskerk op enige afstand van de hoeve. De hoeve was vanaf de tweede helft van de 19e eeuw tevens in gebruik als herberg. De herberg had een belangrijke plek binnen de Hooglandse gemeenschap. De herberg had ook de functie van vergaderlocatie.

Graadmeters:

- Zichtbaarheid en herkenbaarheid: van de cultuurhistorische kernwaarde is alleen de boerderij zichtbaar. De lange geschiedenis van de boerderij is echter niet direct zichtbaar en dit is er na de brand niet beter op geworden. Dit komt mede door de vele verbouwingen en omdat de hoeve de afgelopen 50 jaar geen agrarische functie meer had. De zichtbaarheid van de voormalige agrarische functie van de hoeve is beperkt. Intern zijn hier en daar nog wel wat sporen hiervan terug te vinden en op het terrein bevindt zich nog een voormalige kippenstal.
- Gaafheid: de gaafheid van de boerderij was ook voor de brand beperkt. De boerderij bezit nog maar weinig oorspronkelijke bouwdelen, er is veel gewijzigd en vernieuwd. De boerderij is nooit (goed) gerestaureerd.
- Conservering: de staat van de boerderij en aanbouw was al niet al te best, dit was ook de reden dat grootschalige renovatie onhaalbaar was en het restaurant eind vorig jaar zijn deuren sloot. Dit is na de brand er niet beter op geworden.
- Samenhang: De boerderij en aanbouw hadden de afgelopen 50 jaar geen agrarische functie meer maar een horecafunctie. De relatie die het perceel had met de Sint Martinuskerk is in het geheel niet meer terug te zien in de huidige situatie. Ook het feit dat het erf/de boerderij eigenlijk het ontstaanscentrum is van het voormalige dorp Langenoord, is niet terug te zien in de huidige stedenbouwkundige situatie.
- Zeldzaamheid: Er zijn in Hoogland diverse hoeve waarvan de geschiedenis teruggaat tot de 13e eeuw, de tijd van de malenhoeven. Boerderijen zoals deze, waarschijnlijk daterend uit de 17e eeuw, zijn op zich ook niet heel zeldzaam qua architectuur of bouwhistorie (voor zover dit in de huidige situatie zichtbaar was). De samenhang met de Sint Martinus schuilkerk en de latere ontwikkeling van deze kerk maakt het echter wel een bijzondere en in die zin ook zeldzame hoeve.
- Representativiteit: De geschiedenis van Hoeve Langenoord is zeer representatief voor een malenhoeve in het gebied hoogland.

5. BRONNEN EN LITERATUUROPGAVE

Literatuur:

Hilhorst, G. (1996, april). De Sint-Martinuskerk: 300 jaar geleden gesticht. *De Bewaarsman*, pp. 23-27.

Hilhorst, G. G. (1992-1993). *Emiclaer van Heerlijckheid tot Stad.*

Hilhorst, J. G. (2002, 6). De maalschap op Hoogland en de Sint-Paulusabdij. *Flehite jaarboek*, pp. 6-35.

Poots, H. J. (1981). *'t Hoogh Landt.* Hoogland: Drukkerij van Barneveld b.v.

RCE. (2013). *Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening.*

Slothouwer, J. (1899). *Uit het Hartje Nederland, wandelgids Amersfoort & Omstreken.* Amersfoort.

Websites:

https://www.archiefeemland.nl

https://langenoordse-eng.nl/

https://historischekringhoogland.nl/

https://www.dodenakkers.nl/utrecht/hoogland-katholieke-kerkhof.html

https://historischekringhoogland.nl/

https://www.dorpsbelangenhoogland.nl

Archieven:

Archief Eemland

Indien niet anders vermeld zijn de foto's gemaakt door de auteur.

Foto voorzijde rapport zie afbeelding 3.14